

Novokřtění – úvodní hodina

JS 2017

Mgr. Jana Valtrová, Ph.D.

Požadavky na úspěšné ukončení

- Aktivní účast na hodinách
- Jeden písemný úkol – zpracování jedné novokřtěnecké lokality na jižní Moravě do podoby podrobného průvodce.
- Závěrečný test (min. 60%), 20 otázek

Písemný úkol – vypracování hesla týkajícího se vybrané novokřtěnecké lokality na jižní Moravě. Heslo bude obsahovat – název lokality a jeho jazykové varianty (v novokřtěneckých kronikách je jméno obce uváděno v němčině), charakteristiku a odhad velikosti obce (na základě odborných studií, především archeologických, pokud existují), rozvoj sídla. Dále pak reference k pramenům a literatuře vztahující se přímo k danému místu, zejména o proběhlých průzkumech a jejich výsledcích. Bude také uvedeno, zda dnes v obci je či není připomínána novokřtěnecká minulost, eventuálně v jaké formě. Heslo v rozsahu 2-3 stran A4 bude procitováno průběžným poznámkovým aparátem.

Prameny

Archivní prameny

Moravský zemský archiv Brno

Archivy v Bratislavě, Nitře, Praze, USA - soukromé sbírky...

Edice hutterských kronik:

- Josef Beck (ed.), *Die Geschichts-Bücher der Wiedertäufer in Oesterreich-Ungarn*, Fontes Rerum Austriacarum, II.díl, 43. svazek, Wien 1883.
- Rudolf Wolkan (ed.), *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Wien 1923.
- A. J. F. Zieglschmid, *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, Ithaca, New York 1943.

Archeologické památky

Literatura

Obecná

- Jaroslav Pánek, „Moravští novokřtěníci (Společenské a politické postavení předbělohorských heretiků, sociálních reformátorů a pacifistů)“, *Český časopis historický* 92, 1994, s. 242–255. v IS
- Josef Válka, *Dějiny Moravy 2. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996. v IS
- Josef Macek, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001.
- Richard van Dülmen, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. století)*, sv. III, Praha: Argo 2006.
- Jaroslav Mezník, „Tolerance na Moravě v 16. století“, in: Milan Machovec (ed.), *Problém tolerance v dějinách a perspektivě*, Praha: Academia 1995.
- Jiří Pajer

- Claus-Peter Clasen, *Anabaptism, A Social History, 1525-1618*, Ithaca and London: Cornell University Press 1972.
- John A. Hostetler, *Hutterite Society*, Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press 1974.
- Jarold Knox-Zeman, *The Anabaptists and the Czech Brethren in Moravia*, The Hague: Mouton & Co. 1969.
- Werner O. Packull, *Hutterite Beginnings*, The Johns Hopkins University Press 1999.
- James Stayer, *Anabaptists and the Sword, 1976*.
- Martin Rothkegel, Robert Friedmann, Harold S. Bender...

Terminologie

Novokřtění – „nově pokřtění“

Habáni – termín ze slovenského prostředí, není obsažen v pramenech týkajících se 16. a 17. století na Moravě. Odvozeno ze slova „Habanerhaus“, které vzniklo patrně zkomolením slova Hawererhaus – „dům vinohradských kopáčů“.

Toufaři – z německého taufen, křtít

Křtění

Bratři Němečtí

Bratři/Brüder

Anabaptisté

Wiedertäufer – něm. „znovu pokřtění“

Hutterer/Huterité/Hutterité – jde o označení jedné ze skupin, která dosáhla u nás největšího počtu stoupenců a přežila v zámorí dodnes.

Hutterische Brüder

Mennonité, Amišové – novokřtění v Holandsku a posléze v Kanadě a USA

Problém definice novokřtěnectví

Novokřtěnci – kdo označuje, kde, kdy, proč?

- velmi široký a ne vždy jednoznačný pojem
- problém badatelů – potřeba klasifikace, vytváření hierarchií a genealogií
- otázka sebeprezentace novokřtěnců

Definice úzce souvisí také s otázkou **původu** novokřtěnectví – odkud a z čeho vychází?

- Otázka stále aktuální a diskutovaná mezi badateli

Jak NEdefinovat novokřtěnce – problém esencialistických definic

- 1) Všichni, kteří praktikovali křest dospělých
 - není zcela trefné, praxe nového křtu se týkala i jiných skupin (stoupenci Sebastiána Francka, Davida Jorise, antitrinitáři, Tomáš Müntzer...
- 2) Ztotožnění n. s tzv. Schwärmer (čes. Blouznivci) – šlo spíše o proroky se sklony k mystice

3) Novokřtěnectví jako „eschatologické rebelství“ – nejčastější omyl. Byl zde jistý eschatologický aspekt, avšak je třeba jej odlišovat od milenaristického postoje jaký zastával např. Tomáš Müntzer a münsterské povstání. Často se v literatuře objevuje názor, že hlavním původcem novokřtěnectví byl právě Müntzer a jeho hnutí bylo pravým výrazem milenaristického a revolučního náboje novokřtěnectví, ale není to tak.

- Od münsterských se novokřtěnecké skupiny liší především odmítáním jakékoli formy násilí.

4) Novokřtěnci bývají také mylně označováni za „antitrinitáře“ – zejména v italském prostředí, kde měli takové tendence, stejně jako sociniáni v Polsku. Označení není opodstatněné, protože to nebyl klíčový prvek novokřtěnectví, věroučně se drželi novozákonního pojetí, samozřejmě odmítali svaté.

5) Termín anabaptisté se užívá také v prostředí Anglie 16. století na různé nonkonformní skupiny, v německém prostředí se zase pro takové skupiny ujal termín Schwärmer (Blouznivci).

Další definice novokřtěnectví

- Ztotožňování n. s „levým křídlem reformace“ či s tzv. radikální reformací – vychází z předpokladu, že kdokoli odmítl spojení se světskou mocí, je „levičák“. Problém je ten, že se opomíjejí jiné aspekty, novokřtěnci za určitých podmínek se světskou mocí spolupracovali.

- V okruhu mennonitských badatelů se projevila snaha o zachycení jakési „esence novokřtěnectví (*Anabaptist Vision*) – ta je spatřována především v následování (discipleship) po vzoru Kristových učedníků a opírá se zejména o synoptická evangelia. Robert Friedmann spatřuje podobnost s františkány či valdenskými.

Klíčové rysy novokřtěnectví

- Důraz na **život ve společenství** (metaforou je archa)
- **Následování Krista** v každodenních činnostech, vzorem jsou evangelia
- **Odmítání násilí** ve všech formách – účast na válce, odvody daní za účelem vedení války, vlastní obrana
- Pouze některé skupiny praktikovaly **společné vlastnictví**

Úskalí studia novokřtěnectví

- V případě historiografie:
 - Hodnotící typologie a terminologie, předpojatost badatelů, kteří přejímají diskurz církve:

„Se všemi sektami všech dob sdíleli novokřtělci v jádře nepřilíš křesťanskou škodolibost: spasení budeme jenom my a jenom my jsme vyvoleni k tomu, abychom přihlíželi, kterak všichni kolem nás budou svrženi do pekel.“
(Vít Vlnas, *Novokřtělci v Münsteru*, Praha: NLN 2002, s. 16).

„Mezi jejich (tj. novokřtěnců) inspirační zdroje skutečně náležely mnohé středověké sekty, kupříkladu valdenští či pauliciáni, zdá se však, že tyto vlivy byly nepřímé a zprostředkované.“
(Vlnas, s. 11)

- Přejímání diskurzu pramenů, které jsou, pocházejí-li z prostředí mimo novokřtěnecké komunity, a priori negativní (tj. spojování novokřtěnců s jinými „heretiky“, vytváření genealogií atd.)
- Přejímání diskurzu novokřtěneckých pramenů – zejména případ hutterských kronik

- V případě etnografického studia současných novokřtěnců (hutteritů, mennonitů a amišů) se lze setkat
 - S idealizací jejich života údajně nezasaženého problémovými jevy moderní doby
 - S obrazem „venkovské idyly“
 - S představou o tom, že komunita představuje „zakonzervovanou“ minulost, neměnicí se, zatuhlou tradici

Možné přístupy ke studiu

- Historický
 - Lokalizace skupin, rekonstrukce událostí v kontextu, individuální historie, historie pojmů a konceptů, ekonomika
 - Přístupy: mikrohistorie, historická antropologie, dějiny mentalit, každodennost...
- Sociálně-antropologický
 - Uspořádání skupin, dynamika, šíření a zánik komunit
 - Kvalitativní a kvantitativní výzkum
- Kognitivně-psychologický, genetika...

Úskalí a předpoklady badatelské práce

- Problémem předpojatost badatele (pro/proti náboženská, konfesijní, etnická – ovlivňuje metanarativ a tím i formulaci výzkumných otázek (počátky novokřtěnectví např. – jedno centrum, nebo více center, jak chápat „novokřtěnectví“, proč je studovat?, možné záměry (prokázat starý původ – legitimizovat praxi/věrouku atp.), diskreditovat neoblíbenou skupinu...atd. (genetika?) Metanarativ ovlivňuje práci vždy.
- Formulace výzkumné otázky – ovlivněna soudobým badatelským diskurzem, širokým společenským kontextem, zázemím badatele (Goshen College, Indiana, USA např. – uchovávání a předávání identity), ekonomickými faktory – kdo platí výzkum...

Možná východiska

- Mikrohistorie – studium problému/fenoménu v lokálním kontextu, zato velmi detailně (Carlo Ginzburg, *Sýr a červi*)
- Historická antropologie – zaměřena na konkrétní osoby a jejich osudy, prožívání atd., v opozici k dějinám „ismů“ (Richard van Dühlmen)
- Sociální dějiny – vztahy mezi společenskými vrstvami
- Historická demografie, geografie... atd.

Předpoklady pro religionistické studium

- Kritická práce s prameny – jak novokřtěneckými, tak jinými (berní listy, soupisy obyvatel, matriky, záznamy katolických farářů apod.)
- Kritická práce s literaturou (práce z prostředí novokřtěnců, naopak historiografické práce často poznamenané negativními postoji)

Charakteristika náboženského života v počátcích novokřtěnectví

- Odmítnutí církve – častá kritika pastorů a kněží, občas i velmi ostré veřejné výstupy
- Kritika toho, že kněžská fce byla placená – odkaz k biblické praxi, kazatelství není „zaměstnání“
- zpočátku bylo kázání umožněno všem, postupně pouze vzdělaným
- malá účast v kostelích církve, snaha vymanit se z církevního života
- Odpor ke kostelům jako takovým – chrámem Božím je lidské srdce, nikoli stavba, žádná zvláštní úcta ani ke kříži
- Ojedinelé případy agresivních výstupů, snahy obsadit kazatelnu i případy rozbitých kostelů v počátcích hnutí